

УДК 349.2
DOI <https://doi.org/10.32782/chern.v6.2023.9>

Д. В. Лубінець
доктор філософії
orcid.org/0009-0009-8544-1561

ЗАГАЛЬНОПРАВОВІ ПРИНЦИПИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ПРАЦІВНИКІВ КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ

Стаття присвячена з'ясуванню сутності та структури загальноправових принципів соціального захисту працівників критичної інфраструктури. Встановлюється, що загальноправові принципи переважно випливають із сутності природного права та вважаються універсальними за своїм характером поширення, є ідейною основою всіх правових механізмів, а відповідно й для правового механізму соціального захисту прав працівників критичної інфраструктури України. Групу загальноправових принципів соціального захисту працівників критичної інфраструктури наразі складають такі принципи: принцип верховенства права, принцип правової законності, принцип людиноцентризму, принцип рівності та недискримінації, принцип справедливості. Принцип верховенства права покладає на учасників відносин щодо соціального захисту прав працівників критичної інфраструктури підкорятися духу права, сприяти правопорядку в контексті забезпечення соціальної безпеки цих працівників. Принцип правової законності вимагає, щоб соціальний захист прав працівників критичної інфраструктури здійснювався у суворій відповідності до вимог ст. 19 Основного Закону України. Принцип людиноцентризму відводить соціальному захисту прав працівників критичної інфраструктури центральну роль у взаємодії працівників із суб'єктами, на яких покладено обов'язок забезпечувати соціальну безпеку цих працівників. Принцип рівності та недискримінації забезпечує застосування інклюзивних підходів у плануванні, організації та реалізації заходів соціального захисту прав працівників критичної інфраструктури. Принцип справедливості вимагає створення умов, за яких держава та суспільство мають забезпечувати правову та соціальну справедливість в отриманні працівниками соціальної допомоги, соціальних послуг і пільг, а також інших благ, які досягаються в рамках соціального захисту. У висновках до статті узагальнюються результати дослідження та зазначається, що загальноправові засади соціального захисту прав працівників критичної інфраструктури України законодавчим чином утворюють комплексну етико-правову основу для соціального захисту цієї категорії працівників, гарантуючи що ці працівники матимуть змогу перебувати у трудових відносинах (припиняти їх), характеризуючись при цьому належним рівнем соціальної безпеки.

Ключові слова: загальноправові принципи, працівники критичної інфраструктури, принципи права, соціальна безпека, соціальна держава, соціальний захист.

Lubinetz D. V. GENERAL LEGAL PRINCIPLES FOR SOCIAL PROTECTION OF CRITICAL INFRASTRUCTURE WORKERS

This article focuses on elucidating the essence and structure of the general legal principles underpinning the social protection of critical infrastructure workers. It is established that these general legal principles primarily originate from natural law and are recognized as universally applicable. They constitute the ideological foundation of all legal mechanisms, including the mechanism for the social protection of critical infrastructure workers' rights in Ukraine. The ensemble of general legal principles for the social protection of these workers encompasses the principle of the rule of law, the principle of legal legitimacy, the principle of human-centrism, the principle of equality and non-discrimination, and the principle of fairness. The principle of the rule of law mandates that participants in social protection relations concerning critical infrastructure workers adhere to the law's spirit, fostering law and order in the context of guaranteeing these workers' social security. The principle of legal legitimacy stipulates that the social protection of critical infrastructure workers' rights must be conducted in strict conformity with the mandates of Article 19 of the Constitution of Ukraine (Basic Law of Ukraine). The principle of human-centrism positions the social protection of critical infrastructure workers' rights at the forefront of interactions between these workers and the entities responsible for ensuring their social safety. The principle of equality and non-discrimination ensures the adoption of inclusive strategies in the planning, organization, and implementation of measures aimed at the social protection of critical infrastructure workers' rights. The principle of justice mandates the establishment of conditions under which both the state and society are obligated to ensure legal and social justice in providing social assistance, services, benefits, and other entitlements as part of social protection. The article's conclusion summarizes the study's findings, highlighting that the general legal framework for the social protection of critical infrastructure workers' rights in Ukraine inherently forms a comprehensive ethical and legal foundation for safeguarding this category of workers. This ensures that these workers can engage in (or terminate) labor relations while being assured of an adequate level of social security.

Key words: critical infrastructure workers, general legal principles, principles of law, social protection, social security, welfare state.

Постановка питання. В Україні, як і в інших державах, що належать до романо-германської правової системи, правовий порядок (включаючи всі галузі та інститути права) ґрунтується насамперед на засадах права, крізь призму яких

здійснюється як правотворча, так і правозастосовна діяльність, включаючи нормативно-правове, інституційне та інші типи забезпечення соціального захисту прав працівників критичної інфраструктури. У цьому контексті слід мати

на увазі, що принципи права у широкому сенсі постають в якості фундаментальних, абстрактних і всеосяжних ідей, а так само – цінностей, котрі лежать в основі правової системи суспільства, яке визнає панування права, крізь призму чого у даному суспільстві розробляються, змінюються і скасовуються нормативно-правові акти, а також здійснюється їхнє тлумачення, зокрема у правозастосовній діяльності. При цьому саме у правозастосовній діяльності, спрямованій на забезпечення соціальної безпеки працівників критичної інфраструктури заходами соціального захисту, принципам права відводиться особливе місце, адже від реалізації вимог цих принципів залежить належна організація, а також дія правового механізму соціального захисту прав працівників критичної інфраструктури, ефективність функціонування якої позначається також і на рівні національної безпеки. Особливу важливість ці засадничі ідеї набувають також з огляду на той факт, що правове регулювання соціального захисту працівників критичної інфраструктури України ще залишається на стадії свого становлення, характеризується фрагментарністю правового регулювання різних аспектів забезпечення соціальної безпеки відповідного кола працівників. У зв'язку із цим перспективним для вирішення означеної проблеми є з'ясування сутності та структури принципів соціального захисту працівників критичної інфраструктури. При цьому особливої уваги в означеному контексті заслуговують саме загальноправові засадничі ідеї, що постають в якості концептуальних координат забезпечення умов, за яких соціальний захист цих працівників об'єктивувався у правовій площині.

Аналіз наукової літератури та невирішені раніше питання. Критичний аналіз наукової літератури дозволяє дійти висновку, що на сьогоднішній день ученими ще не досліджувались загальноправові принципи соціального захисту працівників критичної інфраструктури, хоча загальні правові принципи в цілому розкривались багатьма українськими ученими та дослідниками, серед яких: Б.Ю. Анпілогова [1], А.М. Бабенко [2], О.А. Дяченко [3], В.В. Журавель [4], Ю.О. Остапенко [5], М.В. Панченко [6], О.В. Севідова [7], К.П. Чорна [8], В.О. Швець [9], Т.А. Шумейко [10] та ін. вітчизняні науковці. Приймаючи до уваги позиції цих та інших учених, а також, враховуючи особливості концептуального змісту соціального захисту працівників критичної інфраструктури України можемо сформулювати наукову думку стосовно сутності та структури загальноправових принципів соціального захисту зазначеного кола працівників.

Метою статті є з'ясування сутності та переліку загальноправових принципів соціального захисту працівників критичної інфраструктури України.

Ця мета досягається шляхом виконання таких *завдань*: 1) уточнити, за якою логікою принципи права можуть бути віднесені до загальноправових принципів; 2) окреслити перелік основних засадничих ідей соціального захисту працівників критичної інфраструктури; 3) проаналізувати виокремлені принципи.

Виклад основного матеріалу. Розглядаючи сутність загальноправових принципів зазначимо, що вони утворюють окрему групу принципів, яку складають загальнолюдські засадничі ідеї, правила, а також цінності, в яких містяться універсальні вимоги, котрі лежать в основі концепції права та спрямовують подальший розвиток та застосування права, а відповідно – також усіх правових явищ. Конкретизуючи цю позицію зазначимо, що загальноправові принципи: по-перше, переважно випливають із сутності природного права, а також людської моралі та усталених соціальних норм, забезпечуючи таким чином дієву основу для осмислення змісту права (мети, завдань, потреб в об'єктивації), правових статусів та інших умов фактичного вияву права через дії (бездіяльність) та прийняття рішень суб'єктами права. При цьому «дієвість» такої основи забезпечується тим фактом, що правові принципи не утворюють штучні правила поведінки у сфері відносин, які повинні упорядковуватись нормами права, а є природними для людини або ж стали природними для сучасної людини, в тому числі, через те, що вони застосовуються протягом багатьох поколінь як об'єктивна істина, цінність, що володіє регулятивною природою (через вимоги, які містяться в сутності кожного із загальноправових принципів, а також потребують виконання й передбачають юридично значимі наслідки ігнорування таких принципів). По-друге, загальноправові принципи вважаються універсальними (знову ж таки, через їх «природність») та є ідейною основою всіх правових механізмів, а відповідно й правового механізму соціального захисту прав працівників критичної інфраструктури України.

Отже, до цих принципів слід зарахувати наступні засадничі ідеї:

1) принцип *верховенства права*, котрий означає, що усі фізичні та юридичні особи (включаючи державу) підпорядковуються праву та правовим законам, будучи підзвітними праву. Відтак, цей принцип по суті вимагає, щоб у державі загалом та в сфері соціального захисту прав працівників зокрема панувало право, що можливе лише тоді, коли держава гарантує (й дієвим чином дотримується цих гарантій), що: а) всі закони та нормативні акти, які стосуються соціального захисту прав працівників, є доступними та зрозумілими для адресатів таких актів, є прозорими у їх прийнятті та зміні; б) застосовує чинні закони та інші нормативні акти однаково і справедливо всім працівни-

кам, без дискримінації чи висловлення будь-якого типу фаворитизму; в) у державі встановлено чіткі правові рамки та процедури для прийняття, удосконалення та послідовного здійснення ефективних заходів соціального захисту прав працівників; г) державою та суспільством надаються ефективні засоби правового захисту працівникам, яким було відмовлено у їхніх правах на соціальний захист їхніх прав;

2) принцип *правової законності*, який є основним правовим принципом, котрий вимагає від держави, суспільства та людини діяти на території України виключно у відповідності до норм правового закону, інших актів, прийнятих у відповідності до Конституції та інших законів України. Це означає, що всі дії суб'єктів права повинні ґрунтуватися на чітких правилах, які не суперечать ідеї панування права, й що ніхто, включаючи державу та посадових осіб органів публічної влади, не спроможні стояти вище правових законів. Таким чином, у контексті соціального захисту прав працівників критичної інфраструктури цей принцип вимагає, щоб держава щоб держава насамперед встановлювала у законний спосіб виключно на рівні нормативно-правових актів чіткі та зрозумілі правила щодо заходів соціального захисту прав працівників, включаючи також працівників критичної інфраструктури: а) ґрунтуючись на існуючих законах та підзаконних актах, не створюючи конфлікту правового регулювання, через який може постраждати соціальна безпека працівників критичної інфраструктури; б) послідовним і одноманітним чином, щоб за їх застосування не створювалися несправедливі умови, які характеризуються ознаками дискримінації чи того або ж іншого типу фаворитизму; в) надаючи при цьому ефективні засоби правового захисту працівникам у разі будь-яких порушень їх прав на соціальний захист прав працівників критичної інфраструктури;

3) принцип *людиноцентризму*, який цілісно ґрунтується на ідеї, що абсолютно всі люди без винятку є природним центром соціального, політичного та економічного буття держави, й що нормотворча та правореалізаційна діяльність держави та суспільства мають ґрунтуватися на пріоритеті людських інтересів та соціально-правового, соціально-економічного, культурного та інших типів благополуччя людини, що є основою її повноцінного соціального життя. У контексті питання, яке ми розглядаємо, виокремлений принцип вимагає, щоби держава: а) розглядала працівників критичної інфраструктури в якості цінних членів суспільства, а також забезпечувала облік їх актуальних потреб у соціальній та суміжних сферах; б) визнавала невід'ємну людську гідність й абсолютну цінність кожного окремого працівника критичної інфраструктури та надавала їм усі

необхідні засоби для підтримки їх гідного буття, психофізіологічного здоров'я та благополуччя; в) поважала соціальні та трудові права, а також свободи працівників критичної інфраструктури;

4) принцип *рівності та недискримінації*, який є основоположним принципом права загалом вимагаючи рівного поводження, охорони та захисту державою і суспільством усіх осіб без вираження при цьому будь-яких дискримінаційних мотивів (винятком є позитивна дискримінація). Таким чином, у контексті соціального захисту прав працівників критичної інфраструктури України окреслений загальноправовий принцип передбачає, що на практиці всім без винятку працівникам повинен надаватися доступ до заходів соціального захисту на рівній основі, незалежно від їхньої статі, віку, сексуальної орієнтації, раси, етнічної приналежності, релігійних і політичних поглядів, наявності інвалідності або будь-яких інших характеристик, за якими працівник може бути дискримінований роботодавцем.

Отже, доходимо висновку, що принцип рівності та недискримінації висуває щодо соціального захисту прав працівників критичної інфраструктури до держави (у відповідній мірі також і до суспільства) такі вимоги: а) забезпечення того, щоб заходи соціального захисту прав працівників критичної інфраструктури надавалися всім працівникам на рівній основі без дискримінації; б) запобігання виникненню та усунення виявлених проявів дискримінаційної практики чи політики, які можуть існувати та негативним чином позначатись на досягненні мети соціального захисту прав працівників критичної інфраструктури; в) вжиття відповідно до законодавства позитивних заходів щодо соціального захисту прав працівників критичної інфраструктури для усунення будь-якої існуючої нерівності та для забезпечення того, щоб соціально вразливі працівники критичної інфраструктури мали рівний доступ до заходів соціального захисту їх прав; г) надання працівникам критичної інфраструктури, котрі є особами з інвалідністю розумних умов праці, яких ці працівники потребують за законом, за умовами колективного договору, на підставі медичної довідки встановленого зразка; г) забезпечення того, щоб заходи соціального захисту прав працівників критичної інфраструктури розроблялися та здійснювалися таким чином, щоб у результаті цього враховувалися конкретні потреби та обставини різних груп працівників критичної інфраструктури, включаючи жінок (насамперед, вагітних робітниць, робітниць, які годують дитину груддю), працівників з особливими сімейними обов'язками (незалежно від гендерної належності), працівників з інвалідністю, працівників передпенсійного віку тощо;

5) принцип *справедливості*, який є ключовим принципом соціального захисту прав працівників критичної інфраструктури, що вимагає від держави (також від суспільства) забезпечення того, щоб гарантії, пільги та інші заходи соціального захисту прав працівників, які надається (мали би надаватися) працівникам критичної інфраструктури, були справедливими (доступними, достатніми тощо). Керуючись цією засадничою ідеєю в державі необхідно справедливим чином розподіляти ресурси і пільги між працівниками критичної інфраструктури, незалежно від їхнього соціального чи економічного статусу, гендерної належності тощо. Тобто, у контексті соціального захисту прав працівників принцип справедливості вимагає, щоби в дійсності мало місце наступне: а) існуючі та застосовувані заходи соціального захисту прав працівників, які надаються (надаватимуться) працівникам критичної інфраструктури, були засновані на реальних потребах цих працівників (та їх сімей), не були дискримінаційними, довільними або формальними (для імітації реалізації соціальної функції держави або окремого підприємства, установи, організації, що є об'єктом критичної інфраструктури); б) визначення права на соціальний захист прав працівника критичної інфраструктури ґрунтується на справедливих та прозорих підставах, у рамках відповідних процедур; в) існуючі програми соціального захисту працівників критичної інфраструктури фінансуються законним способом державою (іншим суб'єктом, коли це допускається законодавством; зокрема, міжнародними фондами), результатом чого є те, що всі працівники критичної інфраструктури здатні достатньою мірою задовольнити всі свої базові потреби; г) створено та діє ефективний правовий механізм контролю і нагляду за вплив програм соціального захисту прав працівників критичної інфраструктури на таких працівників. Результатом цього може бути складання висновків про поточну необхідність внесення коректив для забезпечення того, щоб програми соціального захисту прав працівників були більш ефективними та справедливими; г) норми чинного законодавства, а також політика держави щодо соціального захисту прав працівників критичної інфраструктури відповідають діючим міжнародним стандартам у галузі прав людини та соціального захисту прав працівників. Винятком можуть бути лише випадки, коли міжнародні стандарти передбачають менш ефективні форми та способи соціального захисту прав працівників, порівняно з тими, що регламентовані та реалізуються на національному рівні.

Висновки. Підсумовуючи викладене у статті, зазначимо, що загальноправові засади ґрунтуються на природному праві, відображають загальнолюдські цінності, властиві всім правовим яви-

щам, включаючи також і соціальний захист прав працівників критичної інфраструктури України. Основою цих принципів є принцип верховенства права, в силу якого всі учасники відносин щодо соціального захисту прав працівників критичної інфраструктури (включаючи також суб'єктів владних повноважень) повинні підкорятися духу права, бути підзвітними в контексті планування, організації та здійснення заходів із забезпечення соціальної безпеки зазначеного кола працівників. У силу вимог цього принципу ніхто не може вважатися таким, що перебуває поза дією права, а відповідно необхідність соціального захисту працівників критичної інфраструктури не може переглядатися (у бік зниження рівня соціальної безпеки працівників, членів їх сімей) через різні обставини, які формально виправдовують ці десоціалізуючі дії відповідних суб'єктів (наприклад, з підстав браку ресурсів, необхідних для забезпечення реалізації заходів соціального захисту цих працівників). Наступною важливою засадничою ідеєю можна вважати принцип правової законності, який вимагає, щоб соціальний захист прав працівників критичної інфраструктури здійснювався у суворій відповідності до вимог ст. 19 Основного Закону України (через це право працівників критичної інфраструктури не можуть підлягати соціальному захисту за довільними мотивами, а такий захист має виражатися у повноважних діях і рішеннях, що ґрунтуються на фактичних, нормативних та процесуальних підставах та ін.). Так само вкрай значимим вважається й принцип людиноцентризму, крізь призму якого соціальному захисту прав працівників критичної інфраструктури відводиться центральна роль у взаємодії цих працівників із суб'єктами, на яких покладено обов'язок здійснювати соціально захисну діяльність. Посилює дію цієї засади принцип рівності та недискримінації, що забезпечує застосування інклюзивних підходів у плануванні, організації та реалізації заходів соціального захисту прав працівників критичної інфраструктури. Додатково сприяє ефективній дії правового механізму соціального захисту прав працівників критичної інфраструктури принцип справедливості, який є ключовим принципом соціального захисту, адже справедливість вимагає створення умов, за яких держава та суспільство мають забезпечувати правову та соціальну справедливість (за ознаками доступності, достатності та пропорційності, а також з урахуванням позитивної дискримінації, коли вона об'єктивно необхідна) в отриманні працівниками соціальної допомоги, соціальних послуг і пільг, а також інших благ, які досягаються в рамках соціального захисту. Відповідно, загальноправові засади соціального захисту прав працівників критичної інфраструктури України закономірним чином утворюють комплексну ети-

ко-правову основу для соціального захисту цієї категорії працівників, гарантуючи що ці працівники матимуть змогу перебувати у трудових відносинах (припиняти їх), характеризуючись при цьому належним рівнем соціальної безпеки.

Література

1. Анпілогова Б.Ю. Основні принципи соціального захисту в контексті соціального ризику. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 5. С. 271–275. doi:10.24144/2788-6018.2023.05.48.
2. Бабенко А.М., Борисова О.О., Шаповалова І.О. Принципи права: поняття та класифікація. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2022. Вип. 3 (44). С. 3–7. doi:10.32782/руув.v3.2022.1.
3. Дяченко О.А. Загальноправові принципи реалізації прав осіб з інвалідністю у сфері трудових відносин. *Соціальне право*. 2021. № 2. С. 90–95.
4. Журавель В.В. Загальноправові принципи організації праці суддів. *Публічне право*. 2013. № 3. С. 196–200.
5. Остапенко Ю.О. Принципи реалізації трудових прав працівника. *Знання європейського права*. 2021. Вип. 2. С. 61–65. doi:10.32837/chern.v0i2.206.
6. Панченко М.В. Загальноправові принципи функціонування правового механізму забезпечення гідної праці державних службовців. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2018. Вип. 50, Т. 3. С. 95–98.
7. Севідова О.В. Принципи правового регулювання трудових прав працівників органів прокуратури. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 1. С. 161–164. doi:10.32782/2524-0374/2022-1/39.
8. Чорна К.П. Принципи правового регулювання трудових відносин, які закріплені в проекті Трудового кодексу України. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки*. 2015. Вип. 4, Т. 2. С. 41–44.
9. Швець В.О. Загальноправові принципи правового механізму забезпечення стабільності трудових правовідносин. *Проблеми розвитку соціально-трудова прав та профспілкового руху в Україні: матеріали VIII Всеукр. наук.-прак. конф. (м. Харків, 28 травня 2020 р.) / за заг. ред. К.Ю. Мельника*. Харків: ХНУВС, 2020. С. 252–256.
10. Shumeiko T. General legal principles for making public policy on firearm circulation in Ukraine. *Entrepreneurship, Economy and Law*. 2022. № 3. P. 111–116. doi:10.32849/2663-5313/2022.3.17.